

**HASAN ALİ TOPTAŞ'IN “UYKULARIN DOĞUSU” ADLI YAPITINDA ANLATICI,
ÜST KURMACA VE ANLATIM TEKNİKLERİNİN İŞLEVİ**

Araştırma sorusu: Hasan Ali Toptaş'ın “Uykuların Doğusu” adlı yapıtında anlatıcı, üst kurmaca ve anlatım tekniklerinin işlevi hangi yönleriyle ele alınmıştır?

Ders: Türkçe A, Kategori 1

Kelime Sayısı: 3,939

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	2
II.GELİŞME	3
II.I. ANLATICININ İŞLEVİ	3
II.I.I.Söylem Çoğulluğu.....	3
II.II.ÜST KURMACANIN İŞLEVİ	5
II.II.I. Figürlerin Hayat Hikâyeleri Arasındaki Bağlantılar	5
II.II.II. Yapıttaki İzleklerin Aktarılış Şekilleri.....	8
III. ANLATIM TEKNİKLERİNİN İŞLEVİ	11
III.I. İç Monolog	11
III.II. Geriye Dönüş.....	12
III.III. Özetleme	13
III.IV. Özne Betimleme	14
III.V. Leitmotiv	16
IV .SONUÇ	20
V .KAYNAKÇA	21

Araştırma sorusu: Hasan Ali Toptaş'ın “Uykuların Doğusu” adlı yapıtında anlatıcı, üst kurmaca ve anlatım tekniklerinin işlevi hangi yönleriyle ele alınmıştır?

I. GİRİŞ

Yapıtlarda anlatıcı kişi, kurgunun geliştirilmesi ve anlam kazanması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle üst kurmaca yapıtlarda anlatım tekniklerinin yapıttaki işlevi anlatıcının perspektifine göre şekillendirilerek kurguya yeni bir boyut kazandırmaktadır. Hasan Ali Toptaş da “Uykuların Doğusu” adlı yapıtında kurguyu geliştirmek ve figürlere derinlik kazandırmak adına anlatıcı figürün yapıttaki etkinliğine ve çeşitli anlatım tekniklerinin etkin kullanımına odaklanmaktadır. Anlatım tekniklerinden iç monolog, geriye dönüş, özetleme, öznel betimleme ve leitmotivin yanı sıra söylem çoğulluğuna da yer verilerek üst kurmaca bir kurgunun oluşturulduğu yapıtta anlatıcı kişi bu özelliklerin işlev göstermesinde kilit nokta olarak rol oynamaktadır. Bu tekniklerin çeşitli ve yoğun olarak kullanılmış olması ve bunun yine yoğun içerikli bir kurguyla bağlantılarının kurulması dikkat çekmektedir. Roman içindeki figürlerin, uzamların, olayların tasvir ediliş şeklinin okuyucuyu romanı çözümlemesinde zorlayan bir etken olarak ortaya çıkması kurgunun sadece olay örgüsünde geçen olayların karmaşık bir sisteme oturtulmuş olmasının yanında anlatım tekniklerinin de yoğun olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir.

“Uykuların Doğusu”nda anlatım tekniklerinin en belirgin işlevi, kurgudaki karmaşık yapıyı ve figürlerin içerisinde buldukları umutsuz, karanlık duygu durumlarını aktarmalarıdır. Gerek olay örgüsü açısından gerekse figürlerin duygusal boyutları açısından kurmaca bir atmosferi yansıtmak adına üst kurmacanın yaratılmasıyla da masalsı unsurlara, izleklere yer verildiği de göze çarpmaktadır.

Bu tez çalışmasında, Hasan Ali Toptaş'ın "Uykuların Doğusu" adlı yapıtındaki anlatıcı, üst kurmaca ve anlatım tekniklerinin kurgunun oluşturmasındaki işlevi değerlendirilecektir. Yapıtın kurgusunun oluşmasında önemli olan bu kavramlar, Anlatıcının Kurmacadaki İşlevi, Üst Kurmaca, Anlatım Teknikleri adlı üç ana başlık ve alt başlıklarıyla açıklanacaktır.

II. GELİŞME

II. I. ANLATICININ İŞLEVİ

II.I.I. Söylem Çoğulluğu

"Yapıtların iç dünyalarında olup biten her şeyi (olaylar, meseleler, kahramanlar, mekânlar, zamanlar) gören, bilen, duyan, idrak eden; kendine has imkân, tercih, dil ve üslubuyla biz okuyucu/dinleyicilere anlatan varlık"⁽¹⁾ olarak tanımlanan anlatıcı, bir kurgunun olmazsa olmazıdır. Yapıttaki tüm kurgu öğeleri anlatıcı süzgecinden geçerek okuyucu ile buluşur. Bir yapıtın kurgusunun akışına liderlik eden önemli öğelerden biri de odak figürün okuyucuya aktarılış şeklidir. Hasan Ali Toptaş'ın "Uykuların Doğusu" adlı yapıtında da yine "Hasan Ali" adını taşıyan odak figür bir yazardır ve ilk bölümlerde de betimlendiği üzere şehre doğru bakan bir pencerenin hemen önüne yerleştirilmiş bir masada oturarak aklında bulunan karmaşık bir hikâyeyi yazmayı hedeflemektedir. Hasan Ali'nin gerçekliğinde, tanıklık ettiği şehrin insanların yanı sıra çocukluk arkadaşı olduğu anlaşılan bir de Haydar isimli bir figür vardır. Kurgudaki işlevi bakımından, anlatıcı konumda olan Hasan Ali yapıtta diğer figürlerin kişiliklerinin ve hayat hikâyelerinin aktarılması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu figürler ki Hasan Ali'nin aile geçmişine dair kişilerdir ve aslında dedelerinin geçmişinden kendi yaşadığı zaman dilimine kadar olan bir kesiti aktardığı hikâyelerle yansıtmaktadır. Uzun Boylu Adam olarak okuyucuya tanıttığı annesinin babası, Cebail ise babasının babasıdır. Erkek

figürlerin hikâyeleri üzerinden ilerlediği dikkat çeken Hasan Ali'nin bu figürler arası bağlantıları hem olaylar arası hem de duygusal boyuttan çeşitli izleklerle yansıtması ise anlatıcı olarak kendisinin işlevini desteklemektedir. Uykuların doğusu adlı yapıtta birden çok anlatıcı olması söylem çoğulluğunu da beraberinde getirir.

Söylem çoğulluğu, “herhangi bir söyleyiş tekniğine bağlı kalmadan, birçok bakış açısına yer vererek yazarın kurguyu aktarmasına” denir. Bu teknik yapıtta yazarın olay akışları arası kendisini gösterip ek bilgi vermesi şeklinde de ortaya konulabilir. Söylem çoğulluğunun etkin bir biçimde kullanılmasını sağlayan en büyük etken, söylem geçişleri arasında tırnak işareti kullanılmadan direkt olarak kurgu akışınca ilerlenip başka bir figürün dilinden aktarılmaya başlanılmasından geçmektedir. Başta sadece tek bir anlatıcı varmış gibi görülse de yapıtın ilerleyen bölümlerinde başka figürlerin dünyasına giriş yapıldığında söylem çoğulluğunun kurguyu geliştirmek üzere kullanılmış olduğu dikkat çekmektedir. Yapıtta, söylem çoğulluğunun en belirgin örneklerinden biri Hasan Ali'nin Cebrail Dedesinin hikâyesini aktarırken genç Cebrail'in şekerçi dükkânında çalıştığı badem bıyıklı adamın geçirdiği hayatın kendi dilinden sayfalarca anlatılmış olmasıdır. Aynı şekilde ana figürlerden olmasa da Uzun Boylu Adam'ı çocuklardan kurtaran haziran sopası olan adamın anılarının onun söylemlerinden aktarılışı ve her söylem sonrası odak figürün sözlerine tekrar dönülmesi bunu kanıtlamaktadır. Diğer yandan, söylem çoğulluğunun kullanımının en büyük etkisi her figürün öznel düşünceleri ve duygularıyla şekillenmiş olarak onların dilinden aktarılmasının hikâyeler arası geçiş yolu kurmasındadır.

II.II. ÜST KURMACANIN İŞLEVİ

II.II.I. Figürlerin Hayat Hikâyeleri Arasındaki Bağlantılar

Üst kurmaca, gerçek ile kurmaca olana ait öğelerin aralarındaki ilişkiyi incelemek ve sorgulamak adına anlatıcı tarafından kurguda bilinçli olarak yaratılmış bir kurmaca türüdür. Hasan Ali Toptaş “Uykuların Doğusu” adlı yapıtında da kayboluş, karanlık, arayış içinde olma durumu, zaman kavramı, rüya izleği gibi öğeleri üst kurmaca bir boyutta ele almaktadır. Yine kurguda önemli bir öge olan figürler de üstkurmaca yoluyla anlatılmıştır.

Kurgunun akışı boyunca karşılaşılan figürlerin, hayatları süresince bağlı oldukları bir takım öğeler vardır. Bu öğelerin ön plana çıkartılma nedeni üst kurmacayı, figürlerin en çok arzuladıkları veya sahip çıktıkları bu materyaller ve düşünceler üzerinden yaratarak genel anlamda kurguya çeşitli anlamlar yüklemekten geçmektedir.

- **Uzun Boylu Adam – “İş”**

Yapıtın başında Hasan Ali tarafından aktarılan ilk figür olan Uzun Boylu Adam bütün olayların başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır. Başlangıçta, en büyük arzusunun bir iş bulmak olduğuna dair yapılan betimlemelerde, uğraşlarının diğer radyoevi çalışanlarınca geri çevrilmesiyle yaşadığı çöküntünün gerek tinsel gerekse tensel olarak akılsal bir görüntüsü çizilmektedir. “...işsizlikten gebermedin ya be adam, maaşın tıklar tıklar işliyor nasılsa, daha ne istiyorsun Allah’tan, belanı mı, demişler.” (Toptaş, 12) Uzun Boylu Adam’ın diğer figürlerle bağlantıların kurulmasındaki en önemli rolü bir arayış içerisinde olmasından geçmektedir. Hayatını anlamlı kılacağını düşündüğü tek şey olan radyoevindeki işi alamamasıyla düştüğü umutsuzluk kendisini bilmediği bir yolculuğa atmasına neden olmaktadır.

- **Haziran Sopası**

Şehirlerdeki uzun yürüyüşlerinden birinde çocukların Uzun Boylu Adam'a saldırmasıyla ortaya kurtarıcı bir figür olan "haziran" sopalı adam çıkmaktadır. Yapıt boyunca bu figür büyük bir yer kaplamasa da önemli sembollerden biri olan haziran sopasını okuyucuya tanıtmaktadır.

"...evlat sakın unutma, yeryüzündeki sopaların içinde en Allahsız budur, demişti." (Toptaş, 62)

Güç, dirilik ve gençliği sembolize etmesinin yanı sıra babadan oğula bırakılan bir miras olarak da ortaya çıkan haziran sopası, geçmişte yaşanan olayların kadersel olarak gelecekteki bireylerin yaşantısını nasıl etkilediğine dair de bir anlayışı desteklemektedir. Aktarılan hikâyelerin özellikleri de değerlendirildiğinde olayların akışında erkek figürler arası bağlantıların nasıl gelişmiş olduğunu da sembolize etmektedir.

- **Mızık; Uzun Boylu Adam ve Cebrail**

Birçok yerden geçip gitmesinden sonra bir mezarlıkta bulduğu mızıkanın onu heyecanlandırmasıyla tekrar şehre dönen Uzun Boylu Adam mutluluğu bu mızıkada ve kitaplarda görmeye başlamaktadır. Bir gün aniden şiddetli yağmurların başlamasıyla şehir altında kalmaktadır. Bu felakette Uzun Boylu Adam'ın tesadüfi olarak Cebrail'i öncesinde şehre doğru yolculuk etmekte olduğu otobüsün tepesinden kurtararak tanışması, Hasan Ali'nin ailesindeki üyeler arası ilk bağlantıyı okuyucuya yansıtmaktadır.

"Ayaklarının dibindeki ışıltı da, başka âlemlere dalıp çıkıyormuş gibi çeşitli renklere bürünmüş (...) eski ve sevimli bir mızıkaya dönüşmüş bu ışıltı." (Toptaş, 81)

Bindikleri sandaldan düşmesiyle Uzun Boylu Adam'dan Cebrail'e kalan tek şey daha önceden sözü geçen mızıkadır. Sonrasında uzun bir süre birbirlerini görmeyen bu ikili kurgunun ilerleyen

kısımlarında çocuklarının birbirlerini sevmesi ve evlenmek istemesiyle bir araya gelmektedirler. Sözü geçen figürlerin gençken içine savrulmuş oldukları karanlığın ve çaresizliğin olağanüstü gibi aktarılmış doğal felaketler gibi öğelerle desteklenmesi üst kurmacanın işlevine de güç katmaktadır.

- **Cebrail Dede – “Kuş”**

Cebrail’in Uzun Boylu Adam’la yollarının ayrışmasından sonra selden onu kurtaran Badem Bıyıklı Adam, Cebrail’in hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Şekerci dükkanını Cebrail’e miras bırakmasıyla, yaşamını geçindirmesi ve ailesiyle beraber şehirde yaşamaya devam etmesinde ona ölümünden sonra bile fayda sağlamaktadır. Ne var ki Cebrail biraz da yaşlandıktan sonra dükkânı kapatmasıyla peşine düştüğü hayali kuş beraberinde ironiyi oluşturan bir izlek olarak ortaya çıkmaktadır. Kimsenin bilmediği gerçeküstü bir kuş arayışına düşen Cebrail Dede’nin diğer insanlar tarafından alaya alınması benzer şekilde Uzun Boylu Adam iş için yalvarırken insanların sergilediği tutumu hatırlatmaktadır. “...benim aradığım kuş susuzluktan geberse bile bir damla berrak su içmiyor...” (Toptaş, 174) Bu tür olaylar arasındaki benzerliklerin varoluşu tek tek figürlere bağlanan kurmaca öğelerin de benzerlik taşıdığını kanıtlamaktadır.

Hasan Ali’nin Dayısı – “Serçeparmağı”

Uzun Boylu Adam’la Cebrail’in çocuklarının evlenmesinden de sonra artık büyük bir aile oldukları bütünden Hasan Ali dayısının hikayesine bir geçiş yapmaktadır. Gerçeküstücülüğün hüküm sürdüğü dayısının hikâyesindeki “serçeparmak” hayatta deneyimlenen karanlık, umutsuz dönemleri; bireylerin içlerine döndüklerinde ne kadar uğraşsalar da anlam yükleyemediği karmaşık düşünce ve duyguların varlığını sembolize ederek üst kurmacaya katkı sağlamaktadır.

“...neden başka yere değil de ısrarla serçe parmağına bakıyorsun, dedim sözgelimi ve o da bana, yalan dünya dediğimiz şu dünyanın nerede birikeceği belli olmuyor ki Hasanım Ali, dedi.”
(Toptaş, 231)

Dayısının günlerce serçe parmağına bakarak parmağını karartması ve parmağın doktor tarafından kesilmesi; diğer uzuvlarının da aynı şekilde kararmasından kesilmesinin kurmaca olduğunun anlaşılması olayın absürtlüğünden kaynaklanmaktadır. Bir insanın sadece derin bakışlarıyla bu denli bir güce sahip olması temelde bireyin sessizlik sürecinde kafasında değerlendirdiği olayların, duyguların, metafiziksel düşüncelerin aslında ne kadar kuvvetli ve kontrol edilemez olduklarına dair bir bakış açısı getirmektedir. Böylece dayı figürünün arayışında olduğu şeyin kendi varlığı olduğu görülmektedir.

II.II.II. Yapıttaki İzleklerin Aktarılış Şekilleri

- **Öykü Kişilerinin Ortaklığı**

Bir yapıtın kurgusu çerçevesinde yaratılan figürlerin gerek tensel gerek tinsel özellikleri hikâye tonunu ve atmosferini doğrudan etkilemektedir. Yapıt boyunca okuyucuya tanıtılan önemli erkek figürlerin benzerlikleri birbirlerinin hikâyelerinin arasındaki geçişi de hızlandırır niteliktedir. İlk karşılaşılan uzun boylu adamdan romanın sonundaki yazar figürün dayısına kadar bütün aileyi oluşturan erkek üyelerin ortak özelliklerinden en belirginini hayatlarında yaşadıkları dönüm noktalarına ve bu olaylardan dolayı duygusal olarak deneyimledikleri geçişlere yer verilmesidir. Bu yaşadıkları sonrası hepsi de hayatlarında durgun, karanlık ve depresif bir dönemden geçmektedirler. Bu sorgulama ve umutsuzlukta oldukları zamanlarda ise yine üst kurmacanın varlığı hissedilmektedir. Yaşadıkları olayların olağanüstülükleri, figürleri gerçekle gerçek olmayan arasındaki farkındalıklarını yitirmeye yönelmektedir. Bu durum, onları şehir olarak

tasvir edilen boşluğa düşürerek karmaşık düşüncelerinin şehrin çarpık yapılarına benzetildiği olgular içerisinde bir yolculuğa çıkartmaktadır.

“İnsanın iliklerine kadar işleyen karanlık rüzgârlara benzer bu hikâyeler... Öyle ki işte bu hızları, inanılmazlıkları ve genişlikleri yüzünden çoğu kez insana o şehre ait değilmiş izlenimi verirler... Hatta bana göre bu hikâyeler şehrin içinde değil de, şehir onların içinde gezinir ve bu yüzden bazı gerçekler ancak oradaki cümlelerin arasına bakıldığında anlaşılır.” (Toptaş, 25)

Her figürün hikâyesindeki ortak noktalardan olan şehir izleği ve şehrin betimlemeleri bu figürlerin duygusal boyutlarındaki bağlantılarını da kuvvetlendirmektedir. Arayış içerisinde olan her figürün dolanıp durduğu, sokaklarından bitkin halde geçip gittiği bir şehre mutlaka rastlanmaktadır. Bu şehirler içerisindeki rotasız olan yürüyüşleri, umutsuzluklarının verdiği halsiz tavırlarıyla da ilişkilendirilerek kurguya düşsel bir yolculuğun atmosferini katarak üst kurmacayla işlenen kavramları da desteklemektedir.

- **Yapıt Adının Önemi**

Yapıtların adı, yazarın vermeyi amaçladığı ana temanın, sembollerin, figürlerin ne yönden işlendiğinin birer aynası olarak işlev görmektedir. Bütün bir yapıtın sadece birkaç kelimeyle aktarıldığı bu başlıklar bu nedenden temelde: dolaylı, sembolik ve tematik olma özelliklerine sahiptirler. Hasan Ali Toptaş'ın “Uykuların Doğusu” yapıtının adı da kurgudaki işlevi açısından sembolik bir nitelik taşıyarak işlenen tema ve kavramlara boyut kazandırmaktadır.

Roman boyunca sıradan olmayan, hatta bazı noktalarda doğüstü özelliklere sahip bir hal alan birden çok olayın birbirlerine bağlantıları ve aradaki geçişler, yapıtın adına da dikkat çekilebileceği gibi uykuları, rüyalarında gezinen bir figürü okuyucuya anımsatmaktadır.

Hikâyelerin kurmaca olarak aktarılan kısmı bir uykuda rüyalar arasındaki geçişler misali tasvir edilerek ve gerçeklikle olan zıtlığı ortaya koyularak geliştirilmiştir.

“İnsan herhalde uykudan kalkınca hemen uyanamıyor da, bir şeyleri gördükçe, o gördüğü şeyler kadar parça parça uyanıyor... Bir bakıma, insan gördüğü şeylerin toplamı kadar uyanık, görmediği şeylerin sonsuzluğu kadar uykuda oluyor.” (Toptaş, 88)

Önemli bir izlek olan uyku kavramı: yorgunluk, bıkkınlık, karanlık ve olumsuzluklarla çevrilmiş yaşantılardan kaçışı sembolize etmektedir. Yapıt boyunca kullanılmış olan bütün anlatım teknikleri dönüp dolaşıp bu temaya ve kavramlara gelmektedir, bu nedenden ki yapıtı kurgusu bakımından analiz etmeden önce açıklığa kavuşturulması gereken nokta yapıtın adı ve sözcüklerce yansıttığı anlamdır. Uykuların figürlerin deneyimlediği duygularla bağlantılı olmasının yanında “Doğusu” kelimesiyle beraber ortaya konulmuş olan bu isim tamlaması “Doğu”nun ne olabileceğine dair bir merak uyandırmaktadır. Ancak tam anlamıyla yapıt kavrandıktan sonra fark edilebileceği üzere, anlatıcının ailesinin nasıl kendi zamanına kadar değişimlere uğrayarak kadersel kesişmeler ve bağlantılarla ulaşabildiğine dair, bir bakıma aile ağacını aktardığı hikâyelerle çiziyormuşçasına okuyucusuna aktardığı olay örgüsü temelinde bilinmezliğe, beklentilerin dışında bir yolculuğa çıkan figürler sayesinde oluşturulmuştur. Bu noktada açıkça görülmektedir ki “doğu” kelimesi bu hayat yolculuklarına bir izlek olarak figürlerin yönelimini, benlik arayışlarında takip ettikleri rotayı simgesel olarak aktarmaktadır. Bir bütün olarak başlık, okuyucuya hissettirmektedir ki bu hem içsel hem de fiziksel yolculuklar başta figürlerin iç dünyalarındaki gizemli, uykular misali tam olarak adlandırılmayan görüntüler, duygular ve düşünceler tarafından tetiklenmiştir. Özellikle ilk aktarılan, radyoevinde bir iş arayan Uzun Boylu Adam’ın hikâyesinden başlanması, kurgunun ileriki bölümlerinde nasıl bir etkisinin olacağına dair merak uyandırmaktadır.

Uzun Boylu Adam'ın içerisinde bulunduğu toplumdaki, radyoevinde sürekli olarak kendisiyle alay eden çalışanlardan bunalarak sonunda kendisini ve hayat amacını yeniden keşfetmek adına evinden dışarı fırlayarak nereye götüreceğini bilmediği bir yolu uzun süre boyunca takip etmesi hem kendisinin hem de başkalarının geleceğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yapıtın bundan sonraki bölümlerinde benzer kavram ve temalar altında bu “uyku” ve “yolculuk” izlekleri diğer anlatım tekniklerinin de yardımıyla ortaya konulmaktadır.

“Sonra, buradan yola çıkıp aniden başka bir sokağa saparak, tuhaf alışkanlıklarla dolup taşan aklımızın içindeki uykunun derinliği yüzünden bazı şeyleri doğrudan doğruya göremeyeceğimizi, bunun için kimi zaman bir sese kimi zaman bir sessizliğe, kimi zaman da başka bir şeyin görüntüsüne ihtiyacımız olduğunu anlatıyordu” (Toptaş, 232)

Figürlerin kendilerini dış dünyadan soyutlamalarının uyku halinde olmaya benzer özelliklerle simgesel olarak yapıttaki aktarılışı, üst kurmacanın işlevini vurgulamaktadır. Hayal ile gerçeklik arasında kalmış gibi aktarılan kurguda, odak figürlerin zihinsel/duygusal durum ve değişimlerinden ilerlenerek “uyku”, “karanlık”, “yolculuk” kavramları yapıttın adı çerçevesinde de benzer şekilde işlenerek üst kurmacanın yaratılma amacına hizmet etmektedir.

III. ANLATIM TEKNİKLERİNİN İŞLEVİ

III.I. İç Monolog

İç monolog, figürlerin aklından geçen düşüncelerinin kendileriyle bir diyalog halindeymiş gibi gerek tartışılmasının gerekse ucunun açık bırakılarak dile getirilmesinin ortaya konulduğu anlatım tekniğidir bu teknik. Yapıtın dili ve içerisinde barındırdığı söylemlerin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Anlatıcı kişinin tinsel boyutuna bir kapı açılması okuyucuyu kurgunun bütününe değerlendirirken iç monolog aracılığı ile aktarılan değerleri ve düşünceleri de göz

önünde bulundurmasına yönlendirir. “Uykuların Doğusu”nda bu teknik söylem çoğulluğuyla beraber kullanılarak yapıta dil anlatım açısından yeni bir boyut kazandırarak kurgudaki kurmaca olanla gerçekliğin arasındaki ince çizgide okuyucuyu tutmaktadır.

“Hareketlerinden yansıyan tedirginliğe bakılırsa, korkuyordu sanki. Ya da, düpedüz korkuyormuş numarası yapıyordu.” (Toptaş, 23)

İç monolog tekniği, Hasan Ali'nin anlatımları çerçevesinde temellendirilerek aktardığı hikâyeler hakkında hissettiklerini ve düşündüklerini dile geçirmesi adına bir fırsat yaratmaktadır. İç dünyasına okuyucunun bu şekilde tanıklık edebildiği Hasan Ali figürünün kurgusal gelişimi ve derinliği açısından önemli bir rol oynamaktadır.

III.II. Geriye Dönüş

Geriye dönüş, yazar tarafından anlatımın mevcut kurgu zamanından farklı olarak geçmişe dair izleklerin, olayların veya düşüncelerin yansıtılmasıyla yapıttaki varlıklara derinlik kazandırmak amacıyla ortaya konulan bir anlatım tekniğidir. “Uykuların Doğusu” yapıtında da bu anlatım tekniğinin kurguyu geliştirmek adına etkin bir biçimde kullanılmış olduğu görülmektedir.

Hasan Ali adlı figür tarafından yazıya aktarılan zincirleme olay örgülerindeki figür ve izleklerin çokluğundan kaynaklı karmaşıklık geriye dönüş tekniğinin beklenilmeyen yerlerde ortaya çıkmasıyla da arttırılmaktadır. Bu noktada yazarın anlaşılması kolay bir kurgu oluşturma hedefinin olmadığı görülmekte ve bunun yerine geçmişine dair hatırında kalanları ona hissettirdiği duygularla harmanlayarak aynı o duygu ve düşüncelerin karmaşık yapısıyla beraber ortaya koymaktadır.

“Daha sonraki olaylara geçip kelimeden kelimeye seken şu aklımı sel sularına kaptırmadan önce hemen belirteyim ki, bu uzun boylu adam...” (Toptaş, 11)

Anlatıcı kişi tarafından aktarılan hikâyeler arasındaki bağlantı bir bütün olarak ilerlerken diğer yanda bu hikâyeler arası okuyucunun aklında geçmişe dair bir soru işareti bırakmamayı istercesine gerekli gördüğü yerlerde anlatıcının kendisini tekrar odağa almasıyla geri dönüşlerine yer vermesi başta karmaşık bir yapıya dönüştürdüğü kurguyu yapıtın en sonunda anlamlı kılmaktadır. Öyle ki geçmişe dair değinilen kurmaca öğeler, bölümler içerisinde tek olarak alınmak yerine yapıt bütünlüğünde değerlendirilmesi ile olay örgüsünü kapsamlı ve detaylı kılmaktadır.

III.III. Özetleme

Özetleme, yapıttaki akışı sağlamak adına anlatıcı kişi tarafınca anlatılması gereksiz görülen olayların asıl aktarılmak istenen olayların süzülmesiyle önemli noktalara ve tarihlere geçiş yapılmasıdır. Bu teknik zaman atlaması veya olay genellemesi şeklinde yansıtılabilmektedir.

Özetleme, yapıtta kullanıldığı yerler açısından hem tek olarak hem de bütünsel olarak ele alınabilecek bir tekniktir. Diğer tekniklerden bağımsız olarak söylem çoğulluğunun varlığını gözetmeksizin, aktarılan herhangi bir anıyı veya hikâyeyi akıcı kılarak bir sonraki zaman geçişinde neler olacağına dair merak uyandırmaktadır.

Olayların akışının ilerlemesi ve Uzun Boylu Adam'ın yeni figürlerle tanışması, yazarın aile üyesi olduğunu belirttiği Cebrail dedesi gibi figürlerin yaşantılarına kurguda yer vermesiyle kendi zamanına kadar ulaşan geniş zaman aralığını aktarışında özetleme önemli bir rol oynamaktadır. Erkek figürler arası bağlantıların nasıl gelişmiş olduğunu aktarmak adına zaman atlaması kullanılması okuyucunun olayların gelişmesini daha rahat takip etmesini sağlamaktadır.

Anlatıcı kişinin olay genellemesi yapmasından daha çok dönüm noktaları arasındaki zaman aralığını manipüle etmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca anlatıcı kişi olayları daha tutarlı aktarmak adına dayısının perspektifinden de bakarak onun da onaylayacağı bir türden özetlemesini şekillendirmektedir.

“Dükkânın içinden geçen günlerin içinden geçmişler.” (Toptaş, 157)

Genel olarak geriye dönüş ve özetleme tekniği “hikaye” kavramı çerçevesinde kurgunun derinlik ve anlam kazanması açısından yapıtta yer edinmektedir. Bu tekniklerin yapıtın post modern yapısıyla beraber harmanlanması başta yazar tarafından hedeflenmiş olan kurgusal akıcılığı, düşsel atmosferi ve anlamsal boyutu yakalanmasını sağlamaktadır.

III.IV. Öznel Betimleme

Öznel betimleme, yapıtlarda özellikleri anlatılan varlıkların, uzamların, figürlerin yazarın kendi zihninde canlandırış biçimi ve onda uyandırdığı kişisel duygularınca şekillendirilerek aktarılmasıyla oluşan anlatım tekniğine denmektedir.

“Uykuların Doğusu”nda, farklı zamanlarda geçen olay örgülerinin aktarılmasına duygusallık katıp okuyucuyu barındırdığı değişmeceli, gereğince sürreal olarak nitelendirilebilecek yapısıyla düşünmeye itmekte önemli rol oynayan anlatım tekniklerinden biri de öznel betimlemelerdir. Tasvirlerin uzun ve yorucu oluşu temelde öyküleyici ve örtülü anlamlarla süslenmiş bir yapıya sahip olmalarındandır. Anlatıcı kişi tarafından aktarılan olayların bu öznel tasvirlerinin başta karmaşık gözükmelerinin sebebi yapıtın sonunda da daha net anlaşılacağı üzere aktarılan uzun olay örgüleri arası bağlantı kurma çabasındandır. Aile geçmişine dair olayları kendi zamanından ortak noktalar arayarak, özellikle erkek figürleri ön planda tutup geçmişteki bu kişilerle mevcut çevresindeki kişilere ortak bir boyut, dolayısıyla zamanlar arası bir geçit yaratarak öznel bir

şekilde aktarmaktadır. Bu durum, bir figür tasvirinden bir başkasına geçişte okuyucunun hangi zamandan bahsedildiği konusunda kafası karışmaktadır. Ne var ki karmaşık olarak nitelendirilen bu figür tasvirleri sonrasında uzamların tasvir edilmesiyle farklı uzamlarda bulunulduğuna, dolayısıyla olayların hangi zaman dilime ait olduğuna kanaat getirilmektedir. Arkadaşı Haydar'ı penceresinden gözlemlerken bir yandan yazıya aktardığı hikâyelere devam eden anlatıcı kişinin Haydar'la Uzun Boylu Adam olarak adlandırdığı figür arasında net bağlantılar, benzerlikler kurduğu özellikle dikkat çekmektedir. Bunu da figürlerin içerisinde bulunduğu duygu ve durum benzerliklerine dayanarak gerçekleştirmektedir.

“Haydar... Herkesi püskürten oldukça dokunaklı ve bulanık bir sesle zırl zırl ağlamaya başladılar./ Sonra, adamcağız işte böyle zırl zırl ağladıkça... Radyoevindeki çalışanlar ona kaşlarının altından neredeyse tehditkâr bir ifadeyle bakmaya başlamışlar.” (Toptaş, 25-26)

Sübjektif tasvirlerin figürlerin kurgu boyutunda anlaşılmasını mümkün kılmasının yanı sıra zaman kavramını simgesel bir boyuta taşıyarak insanların hayattaki sorgulama ve yaşadıkları dönüm noktalarına da dikkat çektiği görülmektedir. Hayatın bir yolculuğa, sürekli bir arayış içerisinde olan figürlerin duygularının da uykuda olma durumu ve rüyalandaki gizeme benzetilmesinde önemli yere sahip dil ve anlatım özellikleri anlatıcının varlığı ve söylemi çerçevesinde oluşturulmuştur.

“O haliyle, zavallı dedem bir çeşit hayal posasına benziyormuş sanki. Ya da, zamanın kıyısında duran boş bir hayal kabına benziyormuş.” (Toptaş, 194)

Herhangi bir kişiye sesleniyormuş gibi kurgulanmasındansa anlatıcı, durum ve olaylara yaptığı yorumları ve kattığı benzetmeleri bir nevi kendi içinde başka bir perspektiften bakmaya çalışarak ve değerlendirerek içerisinde bulunduğu durumu ya da küçüklüğüne dair hafızasında kalan

anları en iyi şekilde ortaya koyabilmek adına kendisi ile bir monolog halinde bulunmaktadır. Yapıt boyunca anlatıcının dilinin hüküm sürdüğü bölümlerde seslenen “sen” kişinin bu noktada bir yakını ya da öngördüğü okuyucu kitlesinin olmasındansa kendi yansıması olarak kurgulanmış olması daha olası görülmektedir. Öyküleme tekniğini akışı bozmamak adına sürdürmesi “sen” kişinin kimliği açısından şaşırtıcı olsa da aslen kendisini daha iyi değerlendirebilmek adına kendine dair izleri üçüncü bir tekil şahısmış gibi düşünülebilecek bir başka boyuttaki varlığına aktarmaktadır.

“Sonra, o halde biz sürekli, sınırlarını algılayamadığımız kocaman bir uykunun içinde uyuyup uyanıyoruz, diyordum” (Toptaş, 88)

Kafasındaki fikirlerin, aktarmayı hedeflediği uzun ve karmaşık olayları soyut bir boyutta bağlantılarını kendisini tatmin edecek düzeyde anlamlı kılmaya çalışarak büyük bir çaba veren bu “yazar” çözümü kendi içine dönmekte ve kendine ait tasvirlerle olaylara derinlik katmakta bulunmaktadır.

III.V. Leitmotiv

Edebiyatta sıkça kullanılan anlatım tekniklerinden biri olan leitmotiv, bir romanın farklı bölümlerinde belirli ifade kalıplarının veya sözcüklerin tekrarlanmasıdır. “Uykuların Doğusu”nda bu tekniğin varlığı ise temel kavram ve izlekleri güçlendirmektedir.

- **Zaman Kavramı**

Yapıt boyunca sayısız kere metafiziksel bir bakış açısından yaklaşarak betimlenen zaman, kurgu akışında önemli bir rol oynamaktadır. Çoğunluğu geri dönüşlerce oluşturulmuş yapıtta

zaman, hem anlatıcı kişinin zaman atlayışları yapmasında hem de kendi fikirlerini dile getirerek felsefi bir açıdan ele almasıyla ortaya konulmaktadır.

“... zaman dediğimiz genişliğin içinde duran...” (Toptaş, 93)

“Zaman dediğimiz şey de, tıpkı oradan oraya savrulan bir duman kütleli gibi, işte bu seslerle sessizliklerin arasına sıkışıp kalıyormuş o sırada.” (Toptaş, 119)

Post modern roman olmasıyla beraber zaman kavramının da geçmiş ile şimdi ve hayal ile gerçek zıtlıkları etrafında şekillendirilmiş olması figürlerin duygusal ve zihinsel durumlarının da derinlemesine işlenmesinde rol oynamaktadır. Zamanın genişliğinin ve sonsuzluğunun vurgulanması içerisindeki her şeyin kaybolacağı; en yetkin gücün her şartta zaman olacağına özellikle işaret etmektedir.

• Şehir İzleği

Çok kez şehir betimlemelerinin figürlerin dilinden ortaya konulması sembolik açıdan bu izleğin analiz edilmesini de mümkün kılmaktadır. Yaratılan her erkek figürün hayatında büyük bir yer ve önem taşıyan “şehir” insanların karanlık yönlerini ve şehre ait olan hemen her şeyin bu karanlıkla kaplanmış olduğu düşüncesini desteklemektedir.

“...şehrin ağırlığı, genişliği ve şekli...” (Toptaş, 38)

Betimlemelerde daha çok gürültüsü, karaltıları ve genişliği ile işlenen şehir gerek uzamsal olarak gerekse sembolik açıdan figürlerin karakter gelişiminde güven duygusunun yok edilmesi; sessizlik, korku ve umutsuzluğa düşülmesinden sorumlu olmaktadır. Kayboluş, kaçış, insanlığın acımasızlığı ve vurdumduymazlığı temalarını işlerken şehrin efsanelerindeki olağanüstülük ile insanlar üzerinde kudretli bir gücünün olduğunu sergilemektedir.

- **Sessizlik İzleği**

Sessizlik kelimesi derin düşüncelerine gömülen her figürle bağdaştırılarak hemen her bölümde karşılaşılr derecede bir sıklıkla kullanılmıştır. Şehrin özelliklerine bir nevi zıtlık oluşturarak kalabalık içerisinde yalnızlaşma; bireyselliğe ve sessizliğe dönme hayatın zorlukları ve kötülükleriyle karşılaşılan her figür için hüküm süren bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

“...sessizlikler de kovalıyor gibi olmuş sonra, sessizliklerin içinden sarkan bulgur keseleri, kandiller, gölgeler...” (Toptaş, 48)

Sessizlik temelinde durağanlığı; karmaşıklık karşısında bireyin kimliğini kaybedişini, varlığından şüphe duyusunu ve çaresizlikten doğan bir sorgulama sürecini yansıtmaktadır. Figürler arası bağlantı duygusal boyutta birbirlerinin sessizliklerini görüp anlam verebilmeleriyle kurulurken bu ortak özellikleri onları sıradan insanlardan farklı kılmaktadır.

- **Gölge İzleği**

Odak figürlerin hareketlerinin gölgeye benzetilmesi veya diğer varlıkların gölgelerinin şehrin karanlığını arttıran imgeler olarak aktarılması kurmaca öğelerin korku uyandıran özelliklerini vurgulamaktadır, bu nedenle aynı esenliksiz atmosferin yaratılmak istendiği her bölümde tekrarlı olarak kullanıldığı görölmektedir.

“...korkmuş bir gölge hızıyla oradan uzaklaşarak...” (Toptaş, 98-99)

“...hayal meyal bir gölge gelip onu kollarından tutmuş...” (Toptaş, 135)

Karanlık kavramıyla direkt olarak ilişkilendirilebilen bu gölge izleği hem uzamların özellikleri açısından okuyucunun aklındaki görüntüleri netleştirmekte hem de sembolik açıdan figürlerin iç dünyası hakkında bilgi ve duygu aktarımı yapmaktadır.

- **Uyku/Rüya İzleği**

Yapıtın adından başlamak üzere bütün olay örgüsü boyunca önemli bir yer edinen “uyku” ve “rüya” izlekleri yapıtın açıklığa kavuşturmayı hedeflediği bireyin ruhsal yorgunluğunu, toplum faktörünün bu konudaki rolünü, normal yaşantıyla düşlenen gerçeküstü bir yaşamın akılda yarattığı çelişkiyi ve insan denilen varlığın evrenle bütün olmasından kaynaklı evrenin kompleks yapısını içinde barındırdığı gibi düşüncelerin ve kavramların vurgulanmasında etkinliğini göstermektedirler.

“...bütün bunların insana tepeden tırnağa gerçekmiş gibi gözükken bir rüya olup olmadığını da düşünmüş.” (Toptaş, 43)

“...izlediği dairevi güzergâh, bir an için insana suların yüzüne çizilen derin bir uykunun şekli gibi görünmüş.” (Toptaş, 126)

Yapıtındaki figürlerin şehrin sokaklarında birer gölge veya hayaleti andıran şekilde sessiz ilerleyişleri uyurgezer bir hali andırmaktadır. Bu nedenle, anlatıcının bakış açısına göre aktardığı hikâyelerdeki figürlerin bu özellikleri “uyku” ve “rüya” sembolleri kullanılarak betimlenmektedir. Bu sembollerin leitmotiv tekniğini ile aktarılması yazarın amacına hizmet etmektedir.

IV. SONUÇ

Anlatıcı yapıtta figürlerin kurgu boyunca geliştirilmesi, olay örgüsünün duygusal atmosferinin yaratılması ve yazarın vermek istediği iletilerin desteklenmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra “Uykuların Doğusu” adlı yapıtta üst kurmacayla anlatım tekniklerinin harmanlanması sonucu kurgudaki gerçek olanla kurmaca öğeler arasındaki ince çizgi yansıtılmıştır.

Bu tez çalışmasında Hasan Ali Toptaş’ın “Uykuların Doğusu” adlı yapıttaki anlatıcının, üst kurmacanı ve anlatım tekniklerinin işlevi yapıttaki izlekler ve kurmaca öğelerin varlığı; figürlerin kişilik özelliklerindeki ortaklık üzerinden incelenmiştir. Anlatıcının yapıttın dili, söylem çoğulluğunun etkin kullanımı ve kurmaca olduğu sezdirilen öğelerin gerçeklikle kontrast göstermesinde rol oynadığı belirlenmiştir. Üst kurmacanın ana figürlerin bağdaştırıldıkları materyaller ve olgular üzerinden oluşturulmasıyla da figürlerin akılsal ve duygusal durumları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca yapıttın adı da anlamsal açıdan ayrıştırılarak üst kurmacaya katkısı incelenmiştir. Anlatım tekniklerinden iç monolog, geriye dönüş, özetleme, öznel betimleme ve leitmotivin yapıt boyunca etkin oldukları saptanarak bu başlıklar altında tekrarlı olarak kullanılan şehir, sessizlik, gölge, uyku ve rüya izlekleri; bireyin düşüncelerinde kayboluşu, hayat amacı edinme arzusu, içerisinde bulunduğu zamanın belirsizliği, genişliği ve arayışa çıkma gibi kavramlar açıklanmıştır. Gerek içeriksel gerekse teknik açıdan zenginlik gösteren Hasan Ali Toptaş’ın “Uykuların Doğusu” adlı yapıttında bireysel sorgulamaları, içsel yolculukları somut ve soyut olgular arasında bağlantı kurarak desteklediği incelenmiştir.

V. KAYNAKÇA

1. “Edebî Metinlerde Bakış Açıları ve Anlatıcı Türleri.” *Anasayfa*,
www.turkedebiyati.org/anlatici-turleri-bakis-acilari.html.
2. Toptaş, Hasan Ali. *Uykuların Doğusu*. Çağaloğlu/İSTANBUL: Everest Yayınları, 2016.